

ANITA WOLANIUK

Uniwersytet Łódzki

ROLA I MIEJSCE WYŻSZYCH UCZELNI W ORGANIZACJI PRZESTRZENI MIAST

Abstract: The Role and Place of the Universities in the Inner Urban Space. The aim of the article is to present the place of universities in the inner urban space. For the case studies were chosen two second biggest cities in Poland and France, regarding the population – Cracow and Lyon, with one hundred thousand number of university students.

Author presents also the examples for good localization of private universities in Poland – in cities of Lodz and Pułusk. The academic function performed by the universities since their appearance in Europe in XI century, is one of the main city establishing function, and play a vital role in organising inner urban space.

Universities in the academic centres of Poland, with few higher education institutions are one of the most important employers and investors (Cracow), rejuvenate cities, revitalise post industrial areas (Lodz), create cultural initiative.

Universities potential and scientific base exert influence on industry investments, new technologies and medical centres development. Emphasised stages of universities development covers: (1) establishing universities in the central area of city, (2) establishing academic campus on the uninhabited areas (outside the city centre), (3) establishing university implants (subsidiaries, facilities outside the mother-city), (4) regional academic centres, (5) metropolisation of higher education.

Wprowadzenie

Powstanie pierwszego europejskiego uniwersytetu w 1053 r. w Bolonii stało się narodzinami funkcji akademickiej. W opracowaniu wykazano, że funkcja akademicka należy do ważnych funkcji miastotwórczych, a zajmowana przez nią przestrzeń miejska wyróżnia się trwałością. W Paryżu, założony w 1150 r. uniwersytet od XIII w. związany jest z Dzielnicą Łacińską, a powstała wówczas „Sorbona” nadal cieszy się renomą i niesłabnącym prestiżem. W nieco młodszym Uniwersytecie Jagiellońskim, przeznaczony dla jego działalności w XIV w. obszar, do dziś zachował swoją funkcję, skupia najważniejsze budynki akademickie. W Lyonie, w którym w latach 70. XX w. powstały na wzór amerykański w strefie peryferyjnej miasta kampusy akademickie,

stare XIX-wieczne gmachy pierwszego uniwersytetu w centrum historycznym utrzymały swoją funkcję.

Budowa na surowym korzeniu kampusów akademickich poza obszarem śródmiejskim przyczynia się do osłabienia funkcji centralnych miast, studenci przenoszą się w otoczenie uczelni, nie uczestniczą w codziennym życiu obszarów śródmiejskich, które podlegają procesom starzenia. Natomiast w przypadku budowy kampusu w bezpośrednim sąsiedztwie obszaru śródmieścia (Joensuu, Heidelberg) studenci odmładzają ten obszar, są codziennymi jego mieszkańcami, a korzystając z oferty śródmieścia, są jego siłą napędową.

W latach 90. XX w. doszło w Polsce do powstania ponad trzystu szkół niepublicznych. Gros z nich powstało w niewielkich pod względem liczby mieszkańców miastach, a swoje siedziby mają w wynajętych szkołach i innych obiektach, nie przyczyniając się tym samym do budowy nowych lub rewitalizacji starych budynków. Należy zwrócić uwagę, że np. w przypadku Łodzi niepubliczne szkoły wyższe przyczyniły się do rewitalizacji przestrzeni miejskiej przez zagospodarowanie zniszczonych kamienic czynszowych, terenów pofabrycznych, a także budowy nowych gmachów. Podobną rolę odegrała w Puławach Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztora, której zabudowa usytuowana jest w najważniejszych punktach miasta.

1. Trwałość przestrzeni akademickiej

Przestrzeń miejska zagospodarowywana przez szkoły wyższe, określona jako przestrzeń akademicka, jest niezwykle trwała. Wznoszona w ciągu ostatnich kilku wieków przetrwała do dziś i należy do najciekawszych zachowanych w miastach rozwiązań architektonicznych. Dlatego też autorka jest zdania, że funkcja akademicka – realizowana przez szkoły wyższe od momentu pojawienia się w XI w. – należy do najważniejszych funkcji miastotwórczych. Jest jednym z kluczowych organizatorów przestrzeni wewnętrznej miasta i przyczynia się do znacznego oddziaływania egzogenicznego. W miastach będących siedzibami wyższych uczelni zaczęły powstawać całe kwartały, dzielnice zdominowane wyłącznie przez szkoły wyższe. W Paryżu, drugim po Bolonii mieście uniwersyteckim w Europie, powstała w XIII w. dzielnica uniwersytecka, której sercem stała się Sorbona, na trwałe zachowała nazwę Dzielnicy Łacińskiej (Straszewicz 1972, s. 93). Dzielnica Łacińska jest jedną z najstarszych centralnych dzielnic Paryża, przetrwała do dziś, a jej budynki, wielokrotnie przebudowywane, związane z uniwersytetem wykazały niezwykłą trwałość funkcji. W Oksfordzie uniwersytet powstał w 1167 r., zagospodarowana w średniowieczu przestrzeń uniwersytecka została wręcz ogrodzona murami. W ciągu kilku stuleci Oxford stał się typowym miastem akademickim zdominowanym przez kolegia uniwersyteckie, najbardziej czytelny element przestrzeni miejskiej. W Cambridge uniwersytet założono w 1209 r., stare średniowieczne miasto wypełniły budynki uniwersyteckie, wokół których powstały nowe obszary

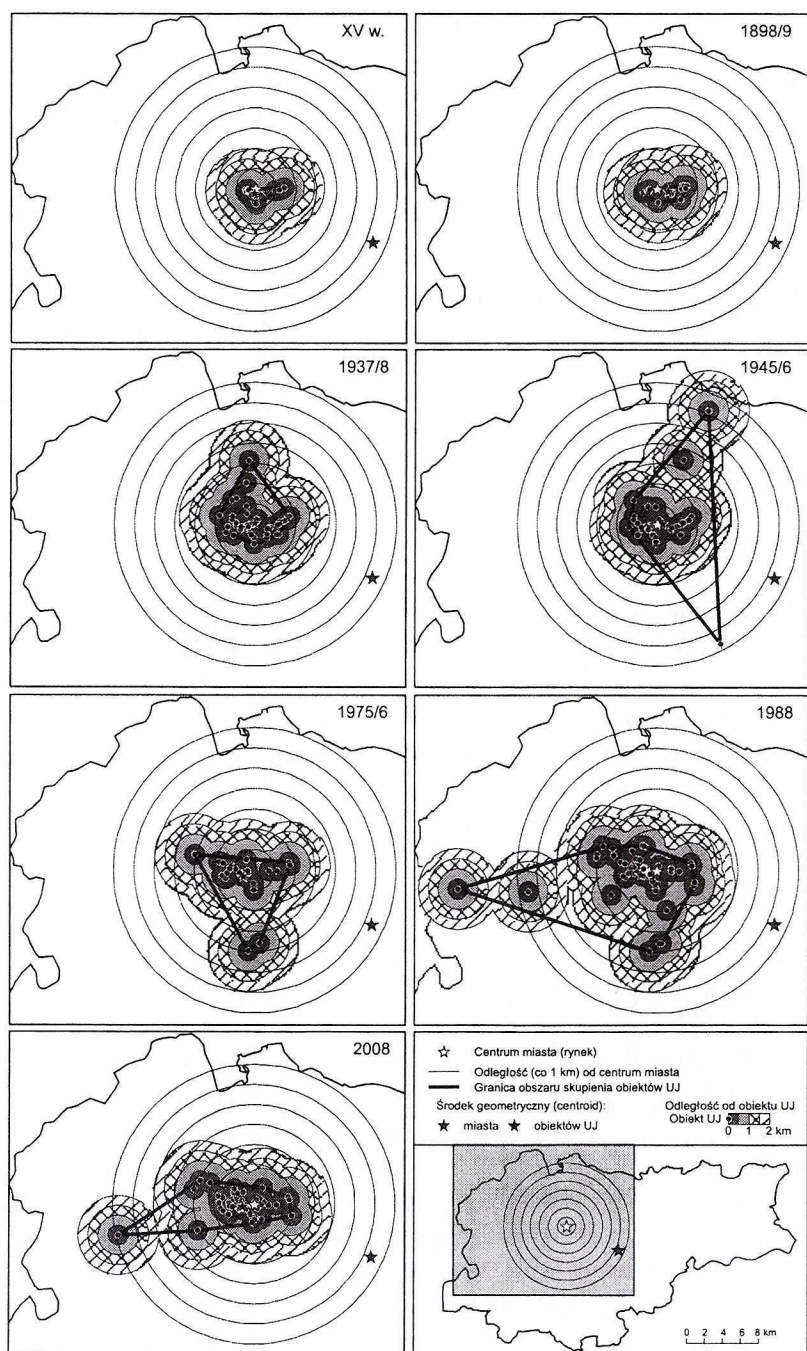
akademickie, uniwersytet zajął na swoje cele najlepsze miejsca w centralnej przestrzeni miejskiej. Uniwersytety w Oxford i Cambridge wykreowały nowy typ miasta – miasto uniwersyteckie, a prezentowany przez nie system nosi nazwę Oxbridge.

Najstarszy portugalski uniwersytet założono w 1209 r. w Coimbrze, na wzgórzu, w centralnym punkcie starego miasta, u podnóża którego rozwinęło się dolne miasto. XVI-wieczne zabudowania uniwersyteckie, w tym Sala Profesorów, barokowa Biblioteka Joanina, należące do najwspanialszych zabytków miasta i Portugalii, królują nad całym miastem zbudowanym nad rzeką Mondego.

W Heidelbergu uniwersytet od momentu powołania w 1386 r. uzyskał gmachy zlokalizowane w obrębie murów Starego Miasta i zachował tę lokalizację. Obecnie XVIII-wiecznym rodowodem szczyli się m.in. budynek Starego Uniwersytetu – położony wewnątrz Starego Miasta. Prężnie rozwijający się uniwersytet, stosowane nowe metody badawcze i odkrycia sprawiły, że stary gmach nie był w stanie sprostać prowadzeniu badań. Dlatego też w 1805 r. przeniesiono Instytut Medycyny, Psychologii oraz Nauk Przyrodniczych do usytuowanego na obszarze Starego Miasta budynku dawnego klasztoru dominikańskiego, a niewielki wirydarz przekształcono w Ogród Botaniczny. Uniwersytet zaczął się rozwijać w kierunku zachodnim między ulicą Berghheimerstrasse i wzdłuż brzegów Neckaru, gdzie następnie powstała Klinika Uniwersytecka (Świeszczak 2007). Od początku XX w. w Heidelbergu wykształcił się obszar śródmiejski obejmujący Stare Miasto skupiające miejskie urzędy administracyjne i najważniejsze budynki uniwersyteckie – Budynek Główny, Bibliotekę Uniwersytecką, Wydziały Humanistyczne i położone na zachód od niego dzielnice Bergheim i Weststadt z obiektami uniwersyteckimi.

1.1. Przykład Krakowa

W Krakowie powołany w 1364 r. Uniwersytet Jagielloński (UJ) miał swoją siedzibę na Wawelu. Mimo że Kazimierz Wielki chciał założyć uniwersytet na Kazimierzu w celu zapewnienia jego mieszkańcom stałego źródła dochodu, zamiar ten niestety nie powiódł się (Morawski 1900). Natomiast budynkiem przekazany przez królową Jadwigę i króla Władysława Jagiełłę na potrzeby UJ w 1400 r. był i jest dom narożny przy ul. św. Anny (Estreicher 1971, s. 13), który do dzisiaj służy uczelni, a na jego części powstało Collegium Maius. Budynek ten rozpoczął proces tworzenia się pierwszego kampusu uniwersyteckiego w granicach miasta lokacyjnego. Zlokalizowany jest w jednym z czterech kwartałów, które później zostały zaadaptowane na potrzeby krakowskiej Alma Mater, a zamieszkałe były w średniowieczu przede wszystkim przez ludność żydowską. Stanowią zwarty obszar między Rynkiem Głównym a Plantami, ul. św. Anny, ul. Wiślną i ul. Olszewskiego, na którym od XIV w. powstawały kolejne kolegia, bursy, ogród akademicki (ryc. 1). W XIV w. niemal 87% budynków było zlokalizowanych w odległości do 1 km od centrum rynku Starego Miasta (ryc. 2), a do końca XIX w. wszystkie obiekty położone były wewnątrz ekwidystanty 2 km. Kształtujący się od XIV do XIX w. kampus akademicki „Quartier Latin” (ob. Campus I i II), jest reprezentowany przez najznamienitsze budowle

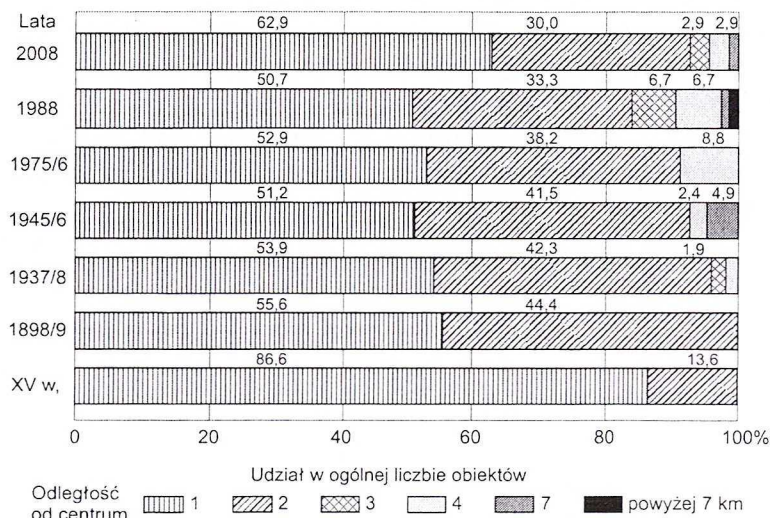

Ryc. 1. Lokalizacja obiektów UJ w okresie od XV w. do 2008 r.

Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1-5).

krakowskie o XV-wiecznym rodowodzie, Collegium Minus, Collegium Maius, Collegium Iuridicum, XIX-wieczne Collegium Novum (Grodowska-Kulińska 2000).

Reasumując, do końca XIX w. wszystkie obiekty uniwersyteckie znajdowały się w obrębie Plant lub w ich otoczeniu, poza klinikami akademickimi i Obserwatorium Astronomicznym mających swoje siedziby przy ul. Kopernika. Jest to obszar położony w samym centrum miasta, a wraz z obiektami uniwersyteckimi przy ul. Grodzkiej, łączącej wzgórze wawelskie z Rynkiem Głównym, należy do najlepiej zagospodarowanej przestrzeni wewnętrznej wśród polskich miast akademickich, w których króluje *genius loci*. Doskonała lokalizacja w samym sercu Krakowa, a także zdominowanie tego obszaru przez studentów i pracowników akademickich spowodowało niezwykle intensywne wykorzystanie przestrzeni miejskiej zarówno przez obiekty gastronomiczne, księgarnie, jak i elitarne sklepy. To dzięki studentom, a także turystom obszar ten tętni życiem całą dobę, podczas gdy większość polskich miast charakteryzuje pulsarny rytm życia. Zniesienie w latach 30. XIX w. fortyfikacji spowodowało rozwój uniwersytetu w kierunku zachodnim od rynku. W XX w. doszło do nieznacznego rozproszenia budynków uniwersyteckich, wzrósł udział budynków położonych w odległości powyżej 2 km od rynku (ryc. 2). Niemniej jednak oprócz 1988 r. w pozostałych analizowanych przekrojach czasowych ponad 90% budynków zajmowanych przez UJ było usytuowanych i jest obecnie w odległości do 2 km od środka Rynku Głównego. Analiza lokalizacji obiektów UJ potwierdza tezę o trwałości przestrzeni akademickiej i zajęciu najbardziej prestiżowych obszarów śródmiejskich Krakowa (Quartier Latin, Rynek Główny i jego bezpośrednie sąsiedztwo). Rozpoczęcie pod koniec XX w. budowy na surowym korzeniu w Pychowicach Kampusu 600-lecia Odnowienia UJ spowodowało pozbycie się przez uczelnię części najbardziej oddalonych budynków (powyżej 7 km). Realizacja

Ryc. 2. Obiekty UJ według odległości od centrum miasta w latach 1898-2008

tej inwestycji jest jednym z najważniejszych celów władz uczelni. Odsunięcie Kampusu 600-lecia od śródmieścia o ponad 4 km w kierunku południowo-zachodnim już owocowało i jeszcze spowoduje „wyjście” znacznej grupy studentów z obszaru centralnego i oby sprawiło, aby tam na trwałe zagościł krakowski *genius loci*. Obecnie jednak Campus III funkcjonuje wyłącznie w czasie zajęć akademickich, po czym życie w nim zamiera. Brak infrastruktury towarzyszącej sprawia, że studenci i profesorowie przyjeżdżają tu tylko na zajęcia („pulsarny kampus”), dlatego wydaje się, że potrzeba kilku lat, aby wytworzył się tu klimat uniwersytecki. Mimo podjęcia budowy Kampusu 600-lecia władzom uniwersyteckim udało się z wielkim sukcesem zrealizować w centrum miasta Audytorium Maximum – jeden z najnowocześniejszych krakowskich budynków.

Uczelnie krakowskie są bardzo dobrym przykładem współpracy szkół wyższych z szeroko rozumianym otoczeniem, dążą do utworzenia prężnego Krakowskiego Ośrodka Akademickiego, jak twierdzi Musioł (2008), o europejskim lub światowym poziomie. W 1998 r. z inicjatywy Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Górniczo-Hutniczej i Politechniki Krakowskiej (PK) utworzono Krakowski Park Technologiczny (KPT) w Specjalnej Strefie Ekonomicznej. Udziałowcami w KPT, poza wyższymi uczelniami, jest Skarb Państwa, Urząd Wojewódzki, Gmina Kraków i Urząd Marszałkowski. KPT dysponuje trzema obszarami w SSE w Krakowie i jednym w Tarnowie. W Krakowie rozwijane są wysokie technologie, a na pozostałych obszarach produkcja (Musioł 2008, s. 10). W ramach KPT utworzono kilka klastrów łączących przedstawicieli różnych firm z wyższymi uczelniami: klastery informatyczny i czystych energii reprezentowany przez AGH, *life science* – w gestii UJ i innowacyjnych technologii – PK. Utworzenie klastrów stanowiących pomost między biznesem a nauką umożliwiło tworzenie projektów finansowanych ze środków unijnych, a docelowo ma zapewnić transfer technologii z laboratoriów naukowych do przemysłu.

Kolejnym etapem w tworzeniu Krakowskiego Ośrodka Akademickiego było powołanie, przez cztery wyższe uczelnie – AGH, AR, PK i UJ – konsorcjum AKCET (Akademickiego Centrum Naukowo-Technologicznego). Jak podaje Musioł (2008), integracja potencjału naukowo-badawczego wymienionych uczelni zaowocowała przygotowaniem wspólnych tematów badawczych i zabiegami o realizację projektów z funduszy europejskich i budżetu centralnego, obejmujących:

1. Małopolskie Centrum Biotechnologii – przeznaczono na nie 25 mln euro.
2. Akademickie Centrum Materiałów i Nanotechnologii – przeznaczono na nie 25 mln euro.
3. Centrum Energii Odnawialnych – nie otrzymano środków, ale nadal się o nie ubiega.
4. Narodowe Centrum Promieniowania Elektromagnetycznego – przyznano 40 mln euro, a całość ma kosztować ok. 120 mln euro.
5. Narodowe Centrum Radioterapii Hadronowej (cyklotron).
6. Budowę szpitala klinicznego Collegium Medicum UJ w Prokocimiu.
7. Dwa technoinkubatory: KPT i UJ – 18 mln euro.

Wspólne stanowisko uczelni wyższych i władz miejskich, regionalnych, otoczenia biznesowego, przemysłu w tworzeniu Krakowskiego Ośrodka Akademickiego jest przejawem działań zmierzających do metropolizacji nie tylko Krakowskiego Ośrodka Akademickiego, ale także Krakowa i Małopolski. Wytypowane projekty np. piąty z wymienionych realizowane są m.in. przy współpracy z uczelniami i instytucjami z Warszawy, Kielc i Katowic.

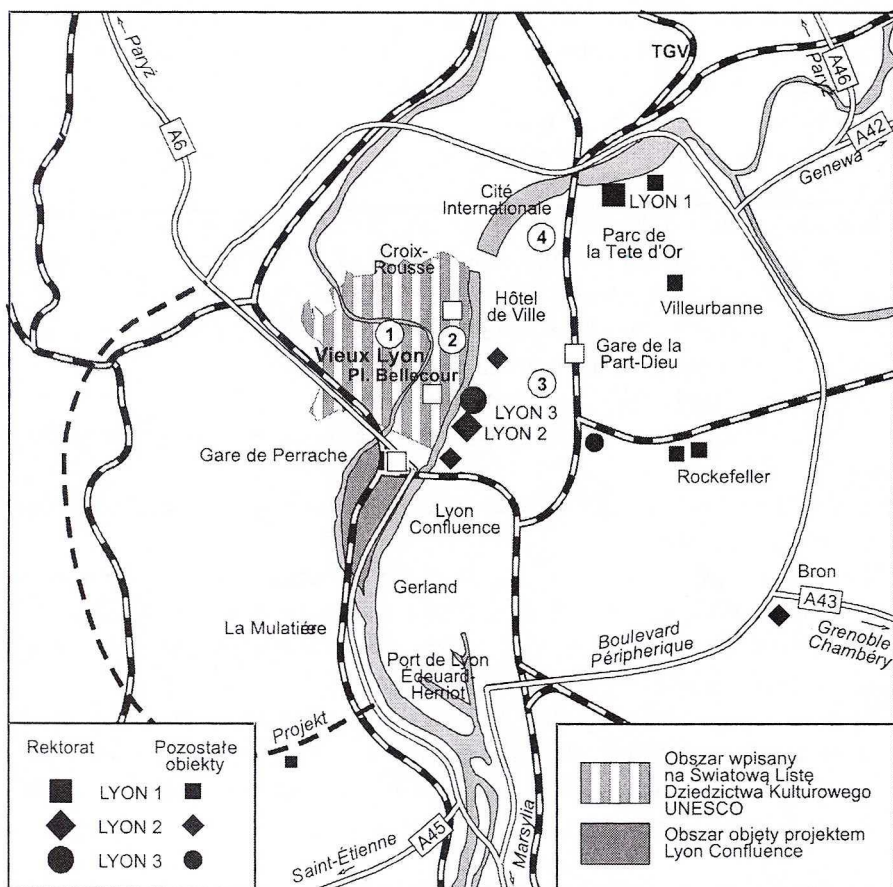
Wkład studentów UJ i pozostałych wyższych uczelni (łącznie studiuje w Krakowie 200 tys. studentów) do budżetu miasta jest znaczny. Zdaniem Śliwy (2008, s. 12) każdy student wydaje w Krakowie ok. 1000 zł, a rocznie wpływa na rynek krakowski ok. 1,8 mld zł. Wkład UJ w organizację przestrzeni miejskiej i życie miasta począwszy od XIV w. jest ogromny i niekwestionowany.

Etapy rozwoju szkolnictwa wyższego w Krakowie:

1. Powstanie UJ na obszarze Starego Miasta – uniwersytet – atrybutem miasta średniowiecznego.
2. Rozwój UJ od XIV do XIX w. w obrębie plantów i w ich bezpośrednim sąsiedztwie – Quartier Latin.
3. XX w. ekspansja UJ w kierunku zachodnim od śródmieścia – powstanie Campusu I i II. Koniec XX w. – utworzenie w 1998 r. z inicjatywy UJ, AGH i PK Krakowskiego Parku Technologicznego w Specjalnej Strefie Ekonomicznej. Tworzenie Krakowskiego Ośrodka Akademickiego.
4. XXI w. powstanie Campusu III 600-lecia Odnowienia UJ, powołanie przez cztery wyższe uczelnie – AGH, AR, PK i UJ, konsorcjum AKCET – Akademickiego Centrum Naukowo-Technologicznego – rozbudowa i rozpoczęcie procesu metropolizacji Krakowskiego Ośrodka Akademickiego.

1.2. Przykład Lyonu

W Lyonie uniwersytet powstał w 1833 r., a budynki uniwersyteckie wybudowano w centrum historycznym, na lewym brzegu Rodanu, wzdłuż bulwaru Claude Bernard. Budynki te do dziś należą do najokazalszych i doskonale prezentujących się obiektów nad Rodanem, wyróżniają się bardzo dobrą dostępnością komunikacyjną. Niezadowolone studentów i profesorów z francuskiego systemu kształcenia akademickiego, postawa państwa wobec wyższych uczelni doprowadziły w 1968 r. do strajku studentów i profesorów. Wydana w 1968 r. *Ustawa Faure'a (Loi d'orientation de l'enseignement supérieure)* spowodowała zmiany we francuskim systemie uniwersyteckim. Podstawowym założeniem tej *Ustawy* było wprowadzenie nowej struktury organizacyjnej systemu uniwersyteckiego zmierzającej do interdyscyplinarności przez decentralizację i przyznanie uniwersytetom autonomii. Doszło do rozdźwięku wśród profesorów uniwersyteckich, w efekcie czego uniwersytety francuskie podzieliły się. Z jednego uniwersytetu lyońskiego utworzono trzy: L'Université Claude Bernard Lyon 1, L'Université Lumière Lyon 2 i L'Université Jean Moulin Lyon 3.

Ryc. 3. Lokalizacja obiektów uniwersytetu lyońskiego w 2008 r.

- (1) Stary Lyon (Vieux Lyon); (2) reprezentacyjne centrum polityczne przy ratuszu (Hôtel de Ville);
(3) lyońskie CBD (Part Dieu); (4) Cité Internationale

Źródło: Opracowanie własne na podstawie podkładu z Lyon Confluence, projekt moteur de Lyon, Lyon Confluence, 2000.

Podział uniwersytetu doprowadził na początku lat 70. XX w. do budowy nowych obiektów. W starych budynkach przy Quai Claude Bernard pozostały rektoraty Uniwersytetów Lyon 2 i Lyon 3 i część wydziałów humanistycznych, co oczywiście nie zaspokajało ich potrzeb lokalowych. Uniwersytet Lyon 1 oficjalnie ukonstytuowany w 1971 r. otrzymał: nowy kampus w północnej części miasta (Porte du Rhone), gdzie ma najwięcej obiektów Villeurbanne -La Doua, oraz w Rockefeller i na lewym brzegu Rodanu Lyon 1 – Porte Sud. Łącznie na terenie Wielkiego Lyonu Uniwersytet Lyon 1 ma 15 lokalizacji i dwa ośrodki zamieszkowe (implanty) w Bourg en Bresse i Roanne. Zasadniczy kampus Lyon 1 w północnej części miasta w dolinie Rodanu – La Doua

i Lyon 1 Sud są od siebie oraz od obszaru centralnego miasta znacznie oddalone. Uniwersytet Lyon 2 ma rektorat i zaplecze administracyjne na nabrzeżu Rodanu, natomiast na potrzeby dydaktyczne otrzymał dwa nowe kampusy dydaktyczne: jeden na terenie Wielkiego Lyonu Bron – Porte des Alpes przy autostradzie A43 i w Berges du Rhône (implant). Uniwersytet Lyon 3 ma trzy lokalizacje: dwie na terenie Lyonu – najstarsze obiekty uniwersyteckie przy Q. Claude Bernard i Manufacture Les Tabacs i w Bourg en Bresse. Wybudowanie w latach 70. XX w. nowych kampusów uniwersyteckich Bron i La Doua, a zatem wyprowadzenie obiektów uniwersyteckich ze śródmieścia na peryferie pociągnęło za sobą przeniesienie się znacznej grupy studentów z obszaru śródmiejskiego do osiedli mieszkaniowych w sąsiedztwie nowych gmachów uniwersyteckich, co zaowocowało procesem starzenia się obszaru śródmiejskiego. W związku z tym pod koniec lat 90. XX w. władze miasta i aglomeracji lyońskiej rozpoczęły proces „odmładzania” obszaru śródmiejskiego przez doprowadzenie szybkiego tramwaju łączącego Bron i La Doua ze śródmieściem, który miał ułatwić studentom łatwy dojazd w godzinach popołudniowych i wieczornych do centrum i ożywienie go, a także przez uczestniczenie w życiu miasta, pozostawianie w nim pieniędzy. Funkcjonujące metro zostało wzbogacone i uzupełnione szybkimi tramwajami, a od kilku lat także wprowadzeniem do śródmieścia sieci rowerów, z parkomatami usytuowanymi przy najważniejszych obiektach miasta – stacji metra, najbardziej uczęszczanych miejscach, do których nie docierają inne środki komunikacji miejskiej, przy teatrach, restauracjach, gmachach uniwersyteckich. Decyzje władz lyońskich należy ocenić jako sukces. Warto dodać, że kampus akademicki w Bron, obejmujący sale dydaktyczne, bibliotekę, stołówki, pozbawiony szatni, jest w bardzo złym stanie technicznym w odróżnieniu od dobrze prezentujących się i utrzymanych XIX-wiecznych gmachów uniwersyteckich na nabrzeżu Rodanu. Lyon jest miastem akademickim dysponującym starą XIX-wieczną przestrzenią akademicką i nową – reprezentowaną przez, zbudowane w znacznej odległości od obszaru śródmiejskiego, kampusy.

Etapy rozwoju europejskiego szkolnictwa wyższego w Lyonie obejmują:

1. Powstanie uniwersytetu w obszarze centralnym miasta.
2. Powstanie kampusu akademickiego poza obszarem centralnym.
3. Tworzenie implantów uniwersyteckich.
4. Powstanie w latach 90. XX w. centrum regionalnego szkolnictwa wyższego w Wielkim Lyonie (*Les Pôles...*1998).
5. Utworzenie w 2007 r. jednego wspólnego organizmu Université de Lyon – Pole Regional d’Enseignement Supérieur skupiającego uniwersytety i szkoły wyższe oraz centra badawcze. Etap ten jest efektem współczesnego procesu metropolizacji szeroko rozumianej nauki. Université de Lyon tworzy sześć wyższych szkół wyższych – założycieli i wchodzi w jego skład sześć stowarzyszonych placówek naukowych.

Uniwersytet lyoński jest największym pracodawcą w regionie Rodan-Alpy i drugim co do wielkości pracodawcą „uniwersyteckim” we Francji.

1.3. Przykład Joensuu

Celowe wydaje się omówienie przykładu jednego z młodszych uniwersytetów fińskich w Joensuu. Powstały w 1969 r. uniwersytet należy do prężnie rozwijających się ośrodków akademickich w Finlandii. Kampus uniwersytecki zbudowano w bezpośrednim sąsiedztwie śródmieścia, co przyczyniło się do wprowadzenia nowej funkcji akademickiej do centralnej przestrzeni miejskiej. Kampus wyróżnia się w stosunku do zabudowy miejskiej nowoczesną formą i barwą czerwonej cegły. Lokalizacja ta sprawiła, że na obszarze śródmiejskim pojawiły się akademiki, stowarzyszenia studenckie, biblioteka. Dzięki uniwersytetowi doszło do odmłodzenia struktury mieszkańców, napływu obcokrajowców, zmiany architektury miejskiej. Mimo że funkcja akademicka należy do najmłodszych funkcji miastotwórczych Joensuu, to jej lokalizacja sprawia, że należy do najbardziej kreatywnych w całym regionie.

2. Szkoły niepubliczne i ich rola w organizacji przestrzeni miejskiej

Pojawienie się w latach 90. XX w. w Polsce szkół niepublicznych odbywa się w sposób niekontrolowany, szkoły wyższe powstające w ośrodkach liczących kilka tysięcy mieszkańców, bez odpowiedniego zaplecza – sal dydaktycznych, informatycznych, bibliotek nie zapewniają odpowiedniego poziomu nauczania, nie wpływają na organizację przestrzeni miejskiej. Natomiast szkoły niepubliczne, dysponujące własną bazą uczelnianą, atrakcyjną ofertą kształcenia, programem współpracy z lokalną społecznością, stały się nowym kreatorem w przestrzeni miejskiej i należą do podmiotów ogniskujących życie społeczne, kulturalne.

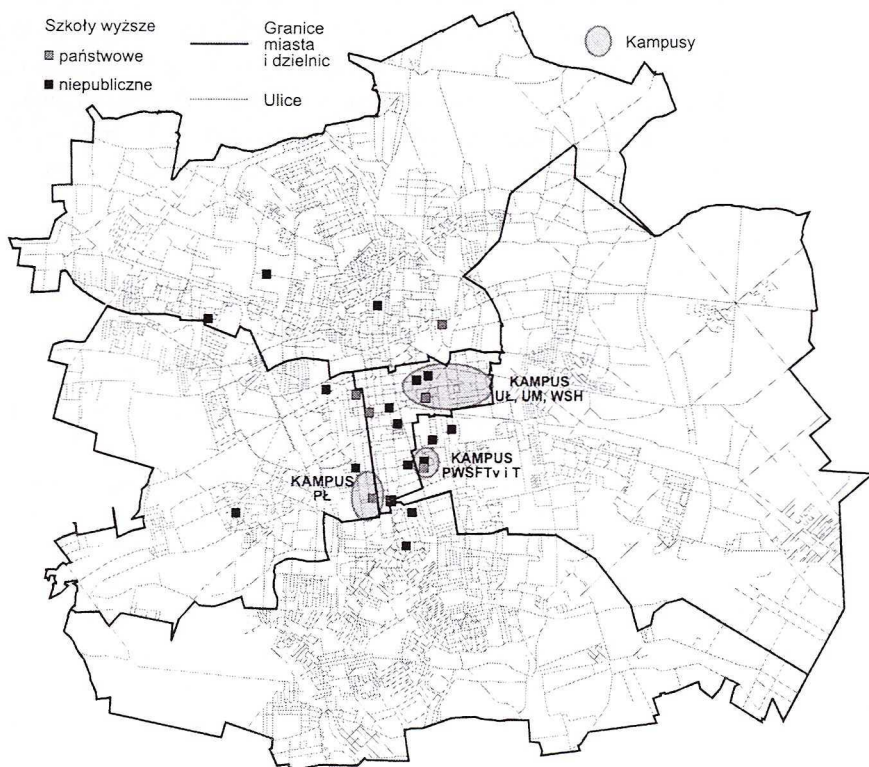
Uznano za celowe wskazanie dwóch ośrodków miejskich w Polsce o różnej skali wielkości i różnej historii.

2.1. Przykład Łodzi

Łódź stała się ośrodkiem akademickim dopiero po II wojnie światowej (Wolaniuk 2006), a obecnie ma 22 szkoły wyższe, w tym 16 szkół niepublicznych. Pierwsza szkoła niepubliczna pojawiła się w Łodzi w 1993 r., a najmłodszą zarejestrowano w 2007 r. Poza czterema szkołami (ryc. 4) wszystkie położone są w dzielnicy Śródmieście lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie, a ich budynki zmieniały na korzyść wizerunek starej, pochodzącej zazwyczaj z okresu międzywojennego, tkanki miejskiej. Szkoły wyższe przyczyniły się do rewitalizacji starych kamienic śródmiejskich i terenów pofabrycznych. Najstarsza ze szkół – Wyższa Szkoła Humanistyczna (WSH), ma swoje budynki na zapleczu Uniwersytetu Łódzkiego, w północno-wschodniej części Śródmieścia i wchodzi w skład tworzącego się kampusu akademickiego, łącznie z obiektami UŁ

i AM. WSH nie tylko zmieniała wizerunek tej części miasta, ale także stała się miejscem licznych spotkań artystycznych i kulturalnych, czynnie uczestniczy w życiu społeczno-kulturalnym miasta. Z kolei Społeczna Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania na swoje potrzeby zaadaptowała jeden z najbardziej zniszczonych kwartałów śródmiejskich miasta przy ul. Kilińskiego i ul. Sienkiewicza. Stara tkanka mieszkaniowo-przemysłowa Łodzi stała się dzięki szkole nową przestrzenią akademicką, wokół której zaczęły rozwijać się nowe usługi gastronomiczne, kserograficzne, parkingowe.

Szkoły niepubliczne na swoje siedziby wybierają także pałace byłych łódzkich fabrykantów, jak np. Wyższa Szkoła Sztuki i Projektowania, mieszcząca się nieopodal Państwowej Wyższej Szkoły, Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej przy ul. Targowej 65. Powstanie szkół niepublicznych przyczyniło się do odnowienia substancji miejskiej, tworzenia nie tylko przestrzeni akademickiej, ale przede wszystkim społecznej, z której zaplecza korzystają zarówno studenci, jak i mieszkańcy Łodzi (szkoły udostępniają swoje galerie, obiekty sportowe – baseny, pracownie komputerowe, językowe, prowadzą otwarte wykłady i spotkania z przedstawicielami świata, kultury, nauki, sztuki, politykami). Łącznie z uczelniami publicznymi szkoły prywatne prowadzą najwięcej prac remontowych, podnoszą walory łódzkiej architektury. Wszystkie szkoły wyższe

Ryc. 4. Lokalizacja szkół wyższych w Łodzi w 2008 r.

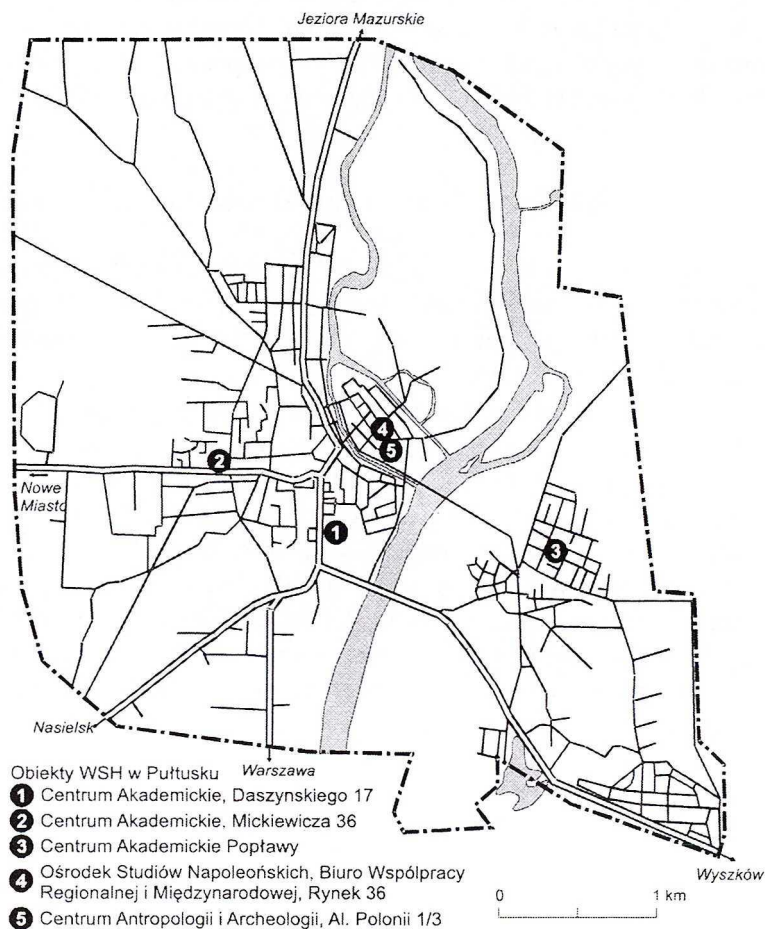
na swoje siedziby wybrały obszary o dobrej dostępności komunikacyjnej. Funkcja akademicka w Łodzi, mimo że jest jedną z młodszych funkcji wielkomiejskich, należy do najbardziej czytelnych w przestrzeni miasta. W bezpośrednim sąsiedztwie południowo-zachodniej części śródmieścia powstał, na terenach przemysłowych, kampus Politechniki Łódzkiej, mieszczący w swoich granicach park z willami Józefa i Reiholda Richterów. Z kolei przy południowo-wschodniej granicy Śródmieścia znajduje się kampus PWSFTviT, z którym sąsiaduje Wyższa Szkoła Sztuki i Projektowania. Mimo że pod względem powierzchni stanowi niewielki obszar, to ze względu na swoje oddziaływanie egzogeniczne, klimat szkoły filmowej, jej absolwentów i odwiedzających szkołę aktorów, reżyserów i operatorów z całego świata, jest najważniejszym obszarem akademickim miasta i Polski. Z kolei kampus UŁ, UM i WSH w północno-wschodniej części śródmieścia zajmuje największy pod względem powierzchni obszar, ma nowoczesne i funkcjonalne obiekty akademickie i ciągle jest rozbudowywany; w czerwcu 2008 r. zostanie oddany przy ul. Kopcińskiego gmach Wydziału Prawa UŁ w kształcie paragrafu. Rola łódzkich wyższych uczelni w przestrzeni wewnętrznej Łodzi jest nie tylko kluczowa ze względu na pełnienie funkcji akademickiej, ale przede wszystkim z punktu widzenia jej organizacji w obszarze śródmiejskim. Należy do najbardziej zadbanych w mieście, a dzięki adaptacji terenów przemysłowych, pałaców i willi byłych fabrykantów, kamienic czynszowych, wskrzesza okres XIX-wiecznej świetności miasta. W XIX i XX w. główną funkcją Łodzi był przemysł, który z sukcesem zastępuje, wypiera funkcja akademicka. Szkoły wyższe w Łodzi należą do największych pracodawców, a młodzież akademicka odmładza obszar centralny miasta. Dzięki dużej liczbie łódzkich absolwentów w mieście powstały nowe centra rozliczeniowe takich firm, jak Phillips, nowoczesne zakłady przemysłowe, np. fabryka Della.

2.2. Przykład Pułtuska

Pierwsza szkoła wyższa została założona w Pułtusk w 1994 r. i otrzymała nazwę Wyższej Szkoły Humanistycznej im A. Gieysztora (w XVI w. w Pułtusk działało kolegium jezuickie). W 2006 r. nadano WSH im A. Gieysztora nazwę Akademii Humanistycznej im A. Gieysztora. Szkoła dysponuje trzema kampusami i dwoma obiektami zlokalizowanymi przy rynku i w bezpośrednim jego sąsiedztwie (Wolaniuk 2006). Pierwszy i zarazem najstarszy kampus – Centrum Akademickie Popławy powstał na lewym brzegu Narwi, we wschodniej, słabiej dostępnej części miasta, i stanowi interesującą renowację ruin przedszkola wybudowanego w latach 80. XX w. w systemie szwedzkim. Drugim kampusem oddanym do użytku w 2002 r. jest Centrum Akademickie przy ul. Daszyńskiego usytuowane przy drodze wjazdowej z Warszawy do Pułtuska, głównej osi urbanistycznej miasta. Na zapleczu szkoły znajduje się ośrodek sportu i rekreacji „Nadnarwianka”, zmodernizowany m.in. dzięki funduszom WSH, dworzec autobusowy. Trzeci i największy kampus AH to Centrum Akademickie przy ul. Mickiewicza obejmujące obiekty dydaktyczne, bibliotekę, wy-

dawnictwo i dom studenta. Lokalizacja tego kampusu między trzema pułuskimi osiedlami mieszkaniowymi umożliwia mieszkańcom wynajmem mieszkań studentom.

Nowa przestrzeń akademicka w Pułtusku wyróżnia się w przestrzeni miejskiej nowoczesną architekturą, zadbanym otoczeniem, zapewnia mieszkańcom dostęp nie tylko do doskonale wyposażonej biblioteki, ale także sieci Internetu. Od 1994 r. najpierw WSH, a obecnie Akademia Humanistyczna stała się, obok Domu Polonii, a także najdłuższego rynku w Polsce (a jak się chwali miasto, nawet w Europie) wizerunkiem Pułuska. W 2005 r. w 19-tys. Pułtusku studiowało 16 tys. studentów. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Miernika (2005) w ciągu miesiąca statystyczny student pozostawiał w Pułtusku 200 zł, co przy ogólnej liczbie studentów daje kwotę 3,2 mln zł. Poza kwotami bezpośrednio pozostawianymi przez studentów w mieście, płacili oni czesne wynoszące wówczas średnio 3,5 tys. zł za semestr, dzięki

Ryc. 5. Lokalizacja obiektów WSH w Pułtusku w 2008 r.

czemu w ciągu roku do kasy uczelni wpływa znaczna suma. O wzroście przepływu pieniędzy w Pułtuskę świadczy to, że otworzyły tu swoje filie takie instytucje finansowe, jak: PKO SA, BPH, PBK SA, Bank Spółdzielczy, Kredyt Bank (Miernik 2005). AH zatrudniała w 2005 r. 350 mieszkańców Pułtuskę, co stanowi 9% ogółu zatrudnionych poza rolnictwem w mieście (*ibid.*).

Powstanie w Pułtuskę szkoły wyższej zapewniło mieszkańcom miasta i okolic możliwość kształcenia na poziomie akademickim, ale także powstanie nowej akademickiej zabudowy (wzrost powierzchni użytkowej miasta o 25 tys. m²), ożywienie gospodarcze miasta, wzrost miejsc noclegowych i zatrudnienia w usługach nierynkowych, rozwój usług bankowych, wzrost liczby lokali handlowych i gastronomicznych, odmłodzenie miasta, rozwój społeczny i kulturalny. Studenci prowadzą pomoc społeczną dla potrzebujących mieszkańców miasta i są twórcami głównych imprez kulturalnych. Do miasta zaczęli przyjeżdżać nie tylko wybitni naukowcy, ale także politycy, przedstawiciele kultury. Wielu pułtuszczan określa Akademię Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztorę mianem „wyższej szkoły humanitarnej”, która pomogła wyjść miastu z marazmu, odmłodziła je i pozwala wielu mieszkańcom lepiej żyć (Wolaniuk 2006).

3. Szkoły wyższe a rozwój miasta

Potencjał i zaplecze naukowe szkół wyższych ogniskuje rozwój inwestycji przemysłowych, usługowych związanych z nowymi technologiami. Pracownicy naukowcy wyższych uczelni są inspiratorami rozwoju nowych inicjatyw technologicznych, powstawania nowoczesnych przedsiębiorstw *high-tech*. Uniwersytety w Cambridge i Oxford „obrosły” siecią najnowocześniejszych branż przemysłowych, podobne inicjatywy występują w przypadku uniwersytetów krakowskiego i lyońskiego. Owocna współpraca nauki z gospodarką sprawia, że np. w Heidelbergu znalazły swoją siedzibę liczne instytucje z zakresu najnowszych technologii, a od 1985 r. działa prężnie Park Technologiczny, w tym pierwszy na terenie Niemiec Biopark specjalizujący się w naukach przyrodniczych. W Krakowie i Lyonie, jak już wspomniano, realizowane są nowe programy biotechnologiczne. Prężnie działające szkoły wyższe są siłą napędową rozwoju miast. Dzięki swoim badaniom i współpracy z zapleczem gospodarczym współtworzą nowe inwestycje gospodarcze zarówno z zakresu biotechnologii, informatyki, medycyny, jak i nauk humanistycznych.

Podsumowanie

Potencjał i zaplecze naukowe szkół wyższych ogniskuje rozwój inwestycji przemysłowych i usługowych związanych z nowymi technologiami. Pracownicy naukowcy wyższych uczelni są inspiratorami rozwoju nowych inicjatyw technologicznych,

powstawania nowoczesnych przedsiębiorstw *high-tech*. Uniwersytety w Cambridge i Oxford „obrosły” siecią najnowocześniejszych branż przemysłowych, podobne inicjatywy występują w przypadku uniwersytetów krakowskiego i lyońskiego. Owocna współpraca nauki z gospodarką sprawia, że np. w Heidelbergu znalazły swoją siedzibę liczne instytucje z zakresu najnowszych technologii, a od 1985 r. działa prężnie Park Technologiczny, w tym pierwszy na terenie Niemiec, Biopark specjalizujący się w naukach przyrodniczych. W Krakowie i Lyonie, jak już wspomniano, realizowane są nowe programy biotechnologiczne. Prężnie działające szkoły wyższe są siłą napędową rozwoju miast. Dzięki swoim badaniom i współpracy z zapleczem gospodarczym współtworzą nowe inwestycje gospodarcze zarówno z zakresu biotechnologii, informatyki, medycyny, jak i nauk humanistycznych.

Pojawienie się w miastach szkół wyższych wprowadziło do sektora usług nową funkcję – **funkcję akademicką**, związaną przede wszystkim z procesem kształcenia, który z obowiązującym obecnie Procesem Bolońskim odbywa się na trzech poziomach: licencjackim, magisterskim, doktorskim. Poza procesem dydaktycznym szkoły wyższe prowadzą inną działalność, kreując **funkcję naukowo-badawczą**, a także **funkcję wydawniczą**. Będąc ważnymi podmiotami gospodarczymi stwarzają zapotrzebowanie na usługi podstawowe i wyspecjalizowane. W sąsiedztwie dużych ośrodków akademickich o odpowiednim potencjale kadry naukowej i studentów lokują się przedsiębiorstwa zatrudniające specjalistów z różnych branż, począwszy od kancelarii prawnych, po parki naukowe, parki technologiczne i medyczne. Społeczność akademicka wprowadza do miast nowy styl życia, wzbogaca nie tylko ich strukturę społeczną (**funkcja społeczna**), ale współtworzy kulturę miejską (**funkcja kulturowa**). Festiwale, przeglądy artystyczne i techniczne organizowane przez studentów na trwałe wpisują się w życie miast. Ze względu na zróżnicowanie szkół wyższych w poziomie kształcenia, prowadzenie badań naukowych, powiązanie z zapleczem gospodarczym, ich zasięg oddziaływania jest różny. Może obejmować tylko miasto i jego najbliższe zaplecze – mieć charakter lokalny (większość szkół niepublicznych w Polsce), regionalny (regionotwórcza funkcja szkół wyższych), czy też metropolitalny – jak w przypadku Oxfordu, Cambridge, Lyonu i ubiegającego się o takie miejsce Krakowskiego Ośrodka Akademickiego.

Literatura

- Estreicher K., 1971, *Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Dzieje. Obyczaje. Zbiory*. Wyd. Interspress, Warszawa.
- Grodowska-Kulińska D., 2000, *Spis wykonany z okazji wystawy: Uniwersytet Jagielloński w dokumentach XI-XX w.* Kraków.
- Les Pôles d'Enseignement Supérieur et de Recherche. Organisation Territoriale*, 1998. Communauté Urbaine de Lyon, Département Développement Urbain. Mission Ville et Université, Lyon.

- Miernik Ł., 2005, *Wpływ Wyższej Szkoły Humanistycznej na rozwój Pułtusza*. Maszynopis pracy magisterskiej. Katedra Geografii Miast i Turyzmu, UŁ, Łódź.
- Morawski K., 1900, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i odrodzenie*. Tom I, Kraków. Z drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego po zarządzie J. Filipowskiego.
- Musiół K., 2008, *By Kraków był nie tylko piękny, ale też nowoczesny i bogaty*. „Alma Mater”, nr 100.
- Straszewicz L., 1972, *Wielkie stolicy Europy*. PWN, Warszawa.
- Śliwa L., 2008, *Razem osiągniemy więcej*. „Alma Mater”, nr 100.
- Świeszczyk M., 2007, *Przestrzeń turystyczna Heidelbergu*. Praca magisterska wykonana w Katedrze Geografii Miast i Turyzmu, UŁ, Łódź.
- Wolaniuk A., 2006, *Nowa przestrzeń akademicka*, [w:] *Nowe przestrzenie w mieście, ich organizacja i funkcje*, I. Jażdżewska (red). XIX Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź.